

## Burgerschap versterken én ‘meten’ met behulp van Zien!

Versie augustus 2024

Burgemeester Jamessingel 2  
2803 PD GOUDA  
KvK 81749481  
[info@gouwe-academie.nl](mailto:info@gouwe-academie.nl)  
[www.gouwe-academie.nl](http://www.gouwe-academie.nl)

Sinds augustus 2021 is er de wettelijke opdracht burgerschap voor de basisscholen. En ook daarvoor werd van scholen al verwacht aandacht te besteden aan burgerschapscompetenties. Scholen hebben de plicht om ‘actief burgerschap en sociale cohesie’ te bevorderen. En veel scholen zien dit ook als kans, omdat ze leerlingen graag goed willen voorbereiden op een plek in de maatschappij. Waarbij leerlingen hun verantwoordelijkheid nemen.

Gouwe Academie is al jaren expert als het gaat om het versterken van de sociale competenties. De afgelopen twee jaar hebben we onze hulpmiddelen en begeleiding uitgebreid naar maatschappelijke/burgerschapscompetenties. Burgerschapscompetenties liggen namelijk in het verlengde van de sociale competenties. Door deze twee aspecten van de ontwikkeling te combineren, kun je van grote betekenis zijn voor je leerlingen.

Onze expertise en hulpmiddelen bieden we aan via ons instrument Zien! Graag praten we je bij over wat Zien! biedt op het gebied van burgerschap.

Wil je erover in gesprek? We staan graag voor je klaar! Je kunt mailen naar [helpdeskkzien@gouwe-academie.nl](mailto:helpdeskkzien@gouwe-academie.nl) en we plannen een overleg.

### Wat biedt Zien! op het gebied van burgerschap

- Veel praktische tips om te komen tot doordacht en samenhangend beleid voor het burgerschapsonderwijs
- Ontwikkelpunten per bouw, gericht op kennis, vaardigheden en attitude
- Concrete handelingssuggesties met veel aandacht voor het pedagogisch handelen van de leerkracht je onder
- Vragenlijsten die in te vullen zijn op groeps- en leerlingniveau
- Adviezen hoe je op teamniveau in gesprek gaat over de mate waarin je je ambities al hebt gerealiseerd en hoe je in het vervolg nog beter afstemt op wat je leerlingen nodig hebben
- Uitnodigende portfoliokaarten om samen met leerlingen en hun ouders/verzorgers aan hun ontwikkeling te werken

### De kaders: wet Burgerschap

De burgerschapswet van 2021 beschrijft dat er van scholen wordt verwacht dat leerlingen leren over basiswaarden: menselijke waardigheid, gelijkheid, solidariteit en vrijheid. Deze basiswaarden worden geacht terug te komen in de school(cultuur) en de leerlingen dienen inzicht in, kennis van en respect voor de betekenis van deze basiswaarden te ontwikkelen. De uitwerking van de wet Burgerschap spreekt concreter over de volgende zaken: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, afwijzen van discriminatie, verdraagzaamheid, het afwijzen van onverdraagzaamheid (tolerantie), onderling begrip, respect en autonomie. Hieronder schematisch weergegeven.





Basiswaarde	Concretisering
Vrijheid	<ul style="list-style-type: none"><li>• Vrijheid van meningsuiting</li><li>• Bevordering van de autonomie</li></ul>
Gelijkheid	<ul style="list-style-type: none"><li>• Gelijkheidsbeginsel</li><li>• Afwijzen van discriminatie</li></ul>
Solidariteit	<ul style="list-style-type: none"><li>• Verdraagzaamheid</li><li>• Begrip/respect</li><li>• Verantwoordelijkheidsbesef</li><li>• Afwijzen van onverdraagzaamheid</li></ul>



## Aanbod van Gouwe Academie met betrekking tot burgerschap op de basisschool

Burgerschapsontwikkeling op school gaat over kennis (weten), vaardigheden (kunnen) en attitude (willen), met betrekking tot de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

1. Als eerste moet je helder hebben aan welke doelen je als school wilt werken. Hiervoor bieden wij meerdere leerlijnen aan voor burgerschap. De **leerlijn** is een uitgebreide leerlijn waarbij wij de school stimuleren om deze passend te maken voor de eigen populatie van de school: welke doelen zijn mogelijk meer of minder belangrijk voor de leerlingen op jouw school?
2. Bepaal als school de **ambitie** die je hebt. In welke mate moeten de leerlingen beschikken over de gekozen burgerschapscompetentie? Hoe zelfstandig moeten ze de aspecten weten, kunnen en willen?
3. Als het ambitie niveau duidelijk is, stel je het concrete **aanbod** vast. Door middel van lessen uit methoden en aanvullende activiteiten. Zorg voor samenhang in het aanbod, en let er op dat het aanbod planmatig en doelgericht is. In Zien! bieden wij ontwikkelpunten per bouw en handelingssuggesties (activiteiten).
4. De volgende stap is om de **leerlingen te betrekken** bij het bereiken van de doelen, stimuleer de leerlingen om zelf verantwoordelijkheid te nemen om de doelen te gaan bereiken en bespreek met hen de relevantie. Portfolio-bladen kunnen hierbij worden ingezet om het formatief leren te faciliteren.
5. Besteed tot slot aandacht aan de **pedagogische vaardigheden van de leerkrachten**. Burgerschap is niet even een lesje waarbij kennis wordt overgedragen. Burgerschap gaat om de vaardigheden en attitudes die de leerling ontwikkelt!




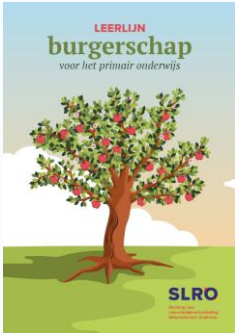
## Drie typen vragenlijsten met bijbehorende ontwikkelpunten en handelingssuggesties voor burgerschap in Zien!+

Er zijn drie opties voor burgerschap in Zien!+ als het gaat om vragenlijsten én om ontwikkelpunten die het aanbod vormen.

1. Een indeling op basis van Zien! (stuur),
2. een indeling op basis van de leerlijn van de SLRO (op basis van de christelijke identiteit)
3. de themalist burgerschap (zonder verwijzing naar een specifieke religie).

In de volgende tabel worden de varianten iets uitgebreider getypeerd.



Burgerschapsmodel	Kenmerken	Kenmerken vragenlijst in Zien!
<b>Burgerschap Zien!+</b> 	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Gekoppeld aan de Zien!-competenties</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Compacte vragenlijst met 13 stellingen.</li> <li>- Versies voor onder-, midden- en bovenbouw.</li> </ul>
<b>Burgerschap o.b.v. leerlijn SLRO</b> 	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Burgerschapscompetenties verdeeld over zes thema's: samen, verschillen, schepping, digitaal, democratie, wereld.</li> <li>- Doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude</li> <li>- Koppeling met de democratische basiswaarden</li> <li>- Christelijke lijn, passend bij SLRO-leerlijn</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Uitgebreide vragenlijsten, 29-53 stellingen</li> <li>- Versies voor leerjaar 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8.</li> <li>- Kennis, vaardigheden en attitude worden bevestigd.</li> </ul>
<b>Themalijst Burgerschap</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Burgerschapscompetenties verdeeld over zes thema's: samen, verschillen, duurzaamheid, digitaal, democratie, wereld.</li> <li>- Doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude</li> <li>- Koppeling met de democratische basiswaarden</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Uitgebreide vragenlijsten, 27-44 stellingen</li> <li>- Versies voor leerjaar 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8.</li> <li>- Kennis, vaardigheden en attitude wordt bevestigd.</li> </ul>

Noot: elke vragenlijst heeft de antwoordopties 4,3,2,1, met de volgende betekenis:

4: Het kind laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitnodigende als in een niet uitnodigende situatie.

3: Het kind laat het gedrag altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie zien

2: Het kind laat het gedrag alleen in makkelijke, uitnodigende situaties zien

1: Het kind laat het gedrag vrijwel niet zien.



**Vrijwel altijd, óók in moeilijke situaties**      **Soms óók in moeilijke situaties**      **Alleen in makkelijke, uitdagende situaties**

EF HANDLEIDING

5. IT: De leerling maakt contact met mensen van verschillende achtergronden.      4 3 2 1

6. AU: De leerling kan duidelijk maken wat hij ergens van vindt.      4 3 2 1

7. IL: De leerling respecteert en verdraagt anderen.      4 3 2 1

8. FL: De leerling kan omgaan met dingen die anders zijn dan hij gewend is.      4 3 2 1

9. IB: De leerling houdt...  
 Toelichting - Denk aan:  
 De leerling weet waar hij goed in is.  
 De leerling weet waar hij minder goed in is.  
 De leerling leert van tips en fouten.  
 De leerling weet hoe hij zich voelt.  
 De leerling weet wat zijn grenzen zijn.  
 De leerling weet wat het gevolg van zijn gedrag is bij anderen.  
 De leerling accepteert de dingen die hij niet kan veranderen.  
 De leerling is zich bewust van zijn eigen achtergrond.  
 De leerling weet dat zijn eigen handelen invloed heeft op het milieu.

10. ZI: De leerling weet...  
 De leerling weet dat zijn eigen handelen invloed heeft op het milieu.

4 = Het kind laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitdagende, als in een niet uitdagende situatie  
 3-3.9 = Het kind laat het gedrag altijd in een uitdagende, en soms in een moeilijke, niet uitdagende situatie zien  
 2-2.9 = Het kind laat het gedrag alleen in makkelijke, uitdagende situaties zien  
 1-1.9 = Het kind laat het gedrag vrijwel niet zien

< Selectie wijzigen      Annuleren      Opslaan



### Welke vragenlijsten kan je invullen in Zien!?

Burgerschap Zien!+	Leerlingvragenlijst	Leerkrachtvragenlijst
Vragenlijst onderbouw	Nee	Ja
Vragenlijst middenbouw	Ja	Ja
Vragenlijst bovenbouw	Ja	Ja

SLRO Burgerschap EN Themalijs burgerschap	Leerlingvragenlijst	Leerkrachtvragenlijst
Vragenlijst groep 1-2	Nee	Ja
Vragenlijst groep 3-4	Nee	Ja
Vragenlijst groep 5-6	Ja	Ja
Vragenlijst groep 7-8	Ja	Ja

### Voorbeeld Burgerschap SLRO in de cockpit van Zien!



In dit voorbeeld zie je dat Digitaal + attituden van sommige thema's relatief weinig aanwezig is > vraagt dus meer aandacht op deze school

Alles selecteren

	SAMEN			VERSCHILLEN			SCHEPPING			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
	Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attituden	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attituden	Schepping - kennis	Schepping - vaardigheden	Schepping - attituden	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attituden	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attituden	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attituden
Gemiddelde score	2.6	2.5	2.9	2.5	2.1	2	3	2.4	2.1	1.6	1.7	1.5	2.4	2.2	2	2.4	2.0	2.6
Percentage afnames in paars	0	12	0	12	25	12	12	12	37	50	62	62	0	12	12	12	25	0
Percentage afnames in oranje	50	62	37	37	75	75	12	62	12	37	37	25	75	87	75	50	75	50
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken ↗																		
leerkracht	2	2.5	3	3	2.6	2	2	2.2	3	2	2	3	2	2.4	2	3	2.7	3
leerkracht	2	2	3	3	2.3	3	3	3	3	3	2.4	1	2	2.5	2	4	2.2	2
leerkracht	3	3.5	2	1	2	2	3	2.3	1	1	1	1	3	2.3	2	2	1.7	2
leerkracht	3	2.6	4	3	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2.2	2	2	2	3
leerkracht	2	1.8	2	2	1.8	2	3	3	3	2	1.9	1	2	2.1	2	3	2.2	2
leerkracht	4	3	3	4	2.3	2	4	2.3	3	2	2	1	4	2.8	3	2	2	4
leerkracht	2	2	2	2	1.3	1	1	1.3	2	1	1	1	2	1	1	1	1.3	2
leerkracht	3	2.6	4	2	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2	2	2	2	3

### Voorbeeld Zien!+ burgerschap in de cockpit van Zien!

Alles selecteren

	ONTWIKKEL-VOORWAARDEN				GEDRAGS-REGULEREND: RUIJTENEMEND		GEDRAGS-REGULEREND: RUIJTEGEVEND			REFLECTIE EN PLANNEN		DENK-VAARDIGHEDEN		
	Welbevinden	Betrokkenheid	Veiligheidsbeleving	Aantasting van de veiligheid	Initiatief	Autonomie	Inlevingsvermogen	Flexibiliteit	Impulsbeheersing	Plannen en organiseren	Zelfinzicht	Creatief denken	Kritisch denken	Analytisch denken
Gemiddelde score	3.7	3	3.2	3.3	2.3	3.3	2.8	2.3	3.5		2.7	2.5	2.7	2.5
Percentage afnames in paars	0	0	0	0	0	0	0	16	0		0	0	0	0
Percentage afnames in oranje	0	16	33	16	66	16	33	33	16		33	50	33	66
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken ↗														
	4	3	3	4	2	3	3	2	4		3	3	2	2
	4	2	2	3	2	2	2	2	2		2	2	3	2
	3	3	4	4	2	4	3	3	3		3	2	3	4
	4	3	2	2	3	4	3	1	4		3	3	2	3
	3	3	4	3	3	4	2	3	4		2	3	3	2
	4	4	4	4	2	3	4	3	4		3	2	3	2

### Het werken met de vragenlijsten van Zien!+

Je bepaalt als school zelf of je leerkrachtvragenlijsten en/of leerlingvragenlijsten gebruikt.

- **Leerkrachtvragenlijsten**

- o In eerste instantie in te vullen voor de groep als geheel; al is het ook mogelijk om het per leerling te doen



- De resultaten zijn een goede indicatie/graadmeter aan het begin van of halverwege het schooljaar om een indicatie te krijgen waar de leerlingen staan met de burgerschapscompetenties.
- Het betreft een grove screening die je helpt om te kijken welke thema's mogelijk nog meer aandacht vragen op groeps-, bouw- en/of schoolniveau
- Wanneer je kiest voor invullen op groepsniveau:
  - Vraag je af welke antwoordoptie geldt voor minstens 80% van de leerlingen van de groep
  - Als je twijfelt tussen twee antwoordopties, kies je de laagste.
  - Noteer tijdens het invullen per vraag welke leerlingen (of ontwikkelpunten, bij kennis/attitude) de score nog NIET halen. Hoewel je voor die aspecten w.s. niet op groepsniveau aan de slag zult gaan, dien je wel te kijken of je die leerlingen extra ondersteuning kunt bieden op die doelen. Zeker als het belangrijke doelen betreft.
  - Wanneer je werkt met een groepsplan voor sova, is het aan te raden om de voornemens voor burgerschap op groepsniveau én de individuele doelen, daarin te noteren, zodat je de doelen en aanpak/ondersteuning voor sociale en maatschappelijke competenties bij elkaar hebt staan.
- **Leerlingvragenlijsten** worden bij voorkeur ingevuld, nadat de leerlingen in leersituaties zijn geweest of gebracht waarin een beroep is gedaan op de competenties. Leerlingen hebben dan zelf kunnen ontdekken/ervaren in welke mate ze de aspecten kennen, kunnen en willen (kennis, vaardigheden en attitude).

Scholen hebben de flexibiliteit om zelf te bepalen hoe ze de vragenlijsten en observatielijsten willen gebruiken. De vragenlijsten zijn een middel om een beeld te krijgen van de burgerschapscompetenties! Stel op basis hiervan het aanbod vast, zodat de leerlingen kunnen groeien. Voorbeelden van flexibiliteit:

- Invullen op groepsniveau of leerlingniveau
- Alle stellingen in één keer, of per thema in een periode
- Formatief of summatief gebruiken van de resultaten

In dit voorbeeld zie je dat Digitaal + attitude van sommige thema's relatief weinig aanwezig is > vraagt dus meer aandacht op deze school

	SAMEN			VERSCHILLEN			SCHEPPING			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
	Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attitude	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attitude	Schepping - kennis	Schepping - vaardigheden	Schepping - attitude	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attitude	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attitude	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attitude
Gemiddelde score	2.6	2.5	2.9	2.5	2.1	2	3	2.4	2.1	1.6	1.7	1.5	2.4	2.2	2	2.4	2.0	2.6
Percentage afnames in paars	0	12	0	12	25	12	12	12	37	50	62	62	0	12	12	12	25	0
Percentage afnames in oranje	50	62	37	37	75	75	12	62	12	37	37	25	75	87	75	50	75	50
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken ↗																		
leerkracht	2	2.5	3	3	2.6	2	2	2.2	3	2	2	3	2	2.4	2	3	2.7	3
leerkracht	2	2	3	3	2.3	3	3	3	3	3	2.4	1	2	2.5	2	4	2.2	2
leerkracht	3	3.5	2	1	2	2	3	2.3	1	1	1	1	3	2.3	2	2	1.7	2
leerkracht	3	2.6	4	3	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2.2	2	2	2	3
leerkracht	2	1.8	2	2	1.8	2	3	3	3	2	1.9	1	2	2.1	2	3	2.2	2
leerkracht	4	3	3	4	2.3	2	4	2.3	3	2	2	1	4	2.8	3	2	2	4
leerkracht	2	2	2	2	1.3	1	1	1.3	2	1	1	1	2	1	1	1	1.3	2
leerkracht	3	2.6	4	2	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2	2	2	2	3

## Tips voor teamgesprek naar aanleiding van de ingevulde vragenlijsten op groepsniveau

1. De resultaten van de vragenlijsten vormen het STARTPUNT voor het gesprek met het team
2. Vergelijk de resultaten met de vooraf gekozen ambitie/norm.
3. Geef aan welke kennis, vaardigheden en attitude relatief veel aanwezig zijn (minimaal de ambitie):



- a. Bespreek met elkaar wat jullie daar aan hebben bijgedragen en hoe je dat kunt vasthouden/benutten
4. Geef aan welke kennis, vaardigheden en attitude relatief weinig aanwezig zijn (minder dan de ambitie):
  - a. Bespreek met elkaar hoe belangrijk en relevant de aspecten zijn voor jullie doelgroep. Neem daarbij mee hoeveel ze bijdragen aan het ontwikkelen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
5. Als je met elkaar besluit dat aspecten belangrijk en relevant zijn voor de leerlingen van jullie school: maak afspraken hoe je er extra aandacht aan gaat geven, zodat je streeft naar je ambitie:
  - a. Kijk als eerste in welke methodelessen de doelen mogelijk nog aan bod gaan komen
  - b. Als daar niets /niet genoeg staat: kijk in Zien! bij de handelingsuggesties of je iets kunt met de genoemde tips
  - c. Ontwikkel met elkaar aanvullende lessuggesties of bespreek hoe je in lessen die toch al gegeven gaan worden, de burgerschapscompetenties op een logische manier kunt integreren.
6. Besluit wanneer je wél tevreden bent en hoe je dat gaat vaststellen te zijner tijd.

Wees je ervan bewust dat het vooral om trends en om het gesprek gaat. Meer dan om de daadwerkelijke getallen. Bovendien blijft het belangrijk om met elkaar af te stemmen dat de stellingen en antwoordopties op een vergelijkbare manier worden geïnterpreteerd.

## Bewust pedagogisch handelen

Het versterken van attitudes is iets heel moois! Juist het bezig zijn met persoonsvorming is iets dat onderwijsprofessionals als waardevol ervaren. Het vraagt wel specifieke competenties van leerkrachten om de kansen die zich de hele dag voordoen te zien en te benutten. Waarbij we ons er ook van bewust zijn dat dit niet maakbaar is. Maar als je weet welke mogelijkheden er zijn om persoonsvorming uit te lokken, te stimuleren en te bevorderen, en je bent hier bewust mee bezig, dan ben je van grote betekenis voor leerlingen.

Binnen Zien! adviseren we om bewust de volgende 8 pedagogische vaardigheden in te zetten:



Tijdens interactieve werkvormen in studiemomenten, laten we leerkrachten reflecteren op hun handelen op dit gebied en bieden we tools en tips om deze aspecten de hele dag door in te zetten.



In de handelingssuggesties in Zien! geven we korte tips, door leerkrachten erop te attenderen om deze pedagogische handelingen zoveel mogelijk in te zetten.

**Voorbeeld van lessuggesties bij themalist burgerschap:**

### Thema Samen

	Kennis	Vaardigheden	Attituden	Handelingssuggestie	Pedagogisch Handelen	Democratische basiswaarde
Groep 1/2	<u>Ik weet dat ik een ander kan helpen.</u>	<u>Ik kan met een jongen of meisje uit mijn groep praten.</u>	Als ik zie dat een jongen/meisje iets moeilijk vindt wil ik hem/haar helpen.	<p><b>1V. Een ander helpen.</b> Klusjeslijst opstellen in de klas. Kinderen die het moeilijk vinden om iemand anders te helpen, kunnen dan door middel van een klusje iemand anders helpen.</p> <p><b>2V. Helper aanwijzen.</b> In elke hoek/groepje iemand aanwijzen die de helper is en iemand helpt met spelen of werken. (Gouwe Academie &amp; Driestar onderwijsadvies, 2018, p. 113-114)</p> <p><b>3K. Anansi de spin</b> De sprookjes van Anansi de spin vormen de basis van dit lesmateriaal waarmee leerlingen kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdsgenoten, leren ze een eigen mening te geven, te onderbouwen én de mening van anderen te begrijpen. Het lesmateriaal is gratis te downloaden. Op de website staan ook spelletjes en filmpjes. <a href="#">Anansi de spin - Wie niet sterk of groot is, moet slim zijn!</a> (SLO, 2023)</p>	<p>1. Door het kind een klusje te geven leert een leerling <b>verantwoordelijkheid te nemen</b>. Stimuleer het kind om eerst zelf rond te kijken wie hij kan helpen. Lukt dit het kind niet, help dan het kind en geef hem een klusje.</p> <p>2. Door een helper aan te wijzen leert het kind <b>verantwoordelijkheid te nemen</b> voor een ander kind uit de klas. Door in elke hoek een helper te hebben, leer je de kinderen om verantwoordelijkheid voor elkaar te nemen.</p> <p>3. Aan de hand van deze sprookjes leren de kinderen het <b>gezichtspunt van de ander</b> in te nemen en zich te <b>verbinden</b> aan de ander.</p>	<p>1. Je werkt aan de democratische basiswaarde <b>solidariteit</b>, concreet gemaakt in <b>verantwoordelijkheidsbesef</b></p> <p>2. Je werkt aan de democratische basiswaarde <b>solidariteit</b>, concreet gemaakt in <b>verantwoordelijkheidsbesef</b></p> <p>3. Je werkt aan de basiswaarden <b>gelijkheid</b> en <b>solidariteit</b>, concreet gemaakt in <b>vrijheid van meningsuiting</b> en <b>begrip/respect</b>.</p>
Groep 1/2	Ik vind het fijn om met vrienden en vriendinnetjes te spelen.	Ik kan iemand helpen met kleine klusjes.	<u>Als iemand in een hoek speelt, dan wil ik meedoen.</u>	<p><b>Samen spelen.</b> Maak naamkaartjes op het kiesbord met foto's van de kinderen erbij. Benoem bewust bij het kiesbord dat het kind iemand uitkiest waarmee het nog niet vaak heeft gespeeld of gewerkt. Hierdoor leert het kind om met andere kinderen te spelen en te werken.</p>	Met deze activiteit leert het kind zich te <b>verbinden</b> aan andere kinderen, die hij/zij zelf niet snel uit zou kiezen. En zo leert het kind dat hij zich ook <b>verbonden</b> kan voelen met andere kinderen.	Je werkt aan de democratische basiswaarde <b>gelijkheid</b> , concreet gemaakt in <b>gelijkheidsbeginsel</b> .

**Voorbeeld van lessuggesties bij Zien!+ burgerschap:**

### Inlevingsvermogen

Verkortvraag per bouw	Handelingssuggesties	Pedagogisch Handelen	Democratische Basiswaarde
<i>OB. De leerling weet dat wat hij zelf voelt, iets anders kan zijn dan bij iemand uit een andere cultuur.</i>	<p><b>Website: Hé wie ben jij? (betaald materiaal)</b> Ontdekboek dat kinderen (vanaf 3 jaar) laat kennismaken met de diversiteit van mensen en culturen aan de hand van twintig leeftijdgenootjes die ze meenemen door hun leven en antwoord geven op negen vragen. Op de website staan gratis te downloaden les- en werkbladen. <a href="https://hewiebenjij.nl/">https://hewiebenjij.nl/</a> (SLO, 2023)</p>	Met dit materiaal worden de kinderen gevoed met kennis over diversiteit en culturen. Ze worden hierdoor <b>geschud</b> en leren het <b>gezichtspunt van de ander</b> in te nemen. Zo <b>verbinden</b> ze zich aan de ander.	Je werkt <b>alle</b> democratische basiswaarden
<i>MB. De leerling begrijpt wat een ander vindt en kan daarmee omgaan.</i>	<p>Kan begrijpen wat een ander niet leuk vindt omdat hij het zelf niet leuk vindt. Door middel van een rollenspel alledaagse situaties uitspelen en nabootsen. Bespreek de verschillende rollen en hoe ze zich daar in kunnen voelen. Bespreek de rollenspellen na. (Gouwe Academie &amp; Driestar onderwijsadvies, 2018, p. 290)</p> <p>2. Lespakket religies in Nederland, met filmpjes <a href="http://www.iouwstad.nl/lespakketten/religie">http://www.iouwstad.nl/lespakketten/religie</a></p>	<p>Door middel van rollenspel leren de kinderen het <b>gezichtspunt van de ander</b> in te nemen. Door dit te doen, leren de kinderen zich aan elkaar te verbinden.</p> <p>→ Bedenk of zoek rollenspellen uit het dagelijkse leven van kinderen.</p> <p>Door rollenspel leren de kinderen om te verbinden en het <b>gezichtspunt van de ander</b> in te nemen. Doordat ze de situatie van een afstand bekijken.</p> <p>2. Nederland is een multiculturele samenleving. Veel kinderen in Nederland komen hier niet mee in aanraking. Door middel van dit lespakket worden de kinderen gevoed en geschud door de informatie uit dit lespakket. De kinderen leren ook om te <b>luisteren</b> en het <b>gezichtspunt van de ander</b> in te nemen bij religies.</p> <p>→ Nederland is al een heel multicultureel land! → Door deze filmpjes nemen de kinderen kennis van meerdere religies in Nederland.</p> <p>Neem er de tijd voor en spreek respectvol over andere religies.</p>	<p>Je werkt aan de democratische basiswaarde <b>solidariteit</b>, concreet gemaakt in <b>verdraagzaamheid</b> en <b>begrip/respect</b>.</p> <p>2. Je werkt aan de democratische basiswaarden <b>gelijkheid</b> en <b>solidariteit</b>, concreet gemaakt in <b>gelijkheidsbeginsel</b>, <b>afwijzen van discriminatie</b>, en <b>begrip/respect</b>.</p>
<i>BB. De leerling respecteert en verdraagt anderen.</i>	Lesmateriaal Anne Frank	Anne Frank is natuurlijk heel bekend in Nederland. Veel kinderen (meiden) zullen zich in haar herkennen. Door	Je werkt aan de democratische basiswaarde <b>solidariteit</b> ,

### Leerlingbetrokkenheid vergroten

Wanneer leerlingen zelf actief meedenken over hun doelen, de relevantie van doelen en hoe ze er aan willen werken, dan creëert dat vaak extra motivatie en betrokkenheid. Als ze ook nog eens worden uitgenodigd om voor zichzelf te reflecteren op de mate waarin de doelen inmiddels zijn bereikt, wat daar aan heeft bijgedragen en welke kansen er nog liggen, dan

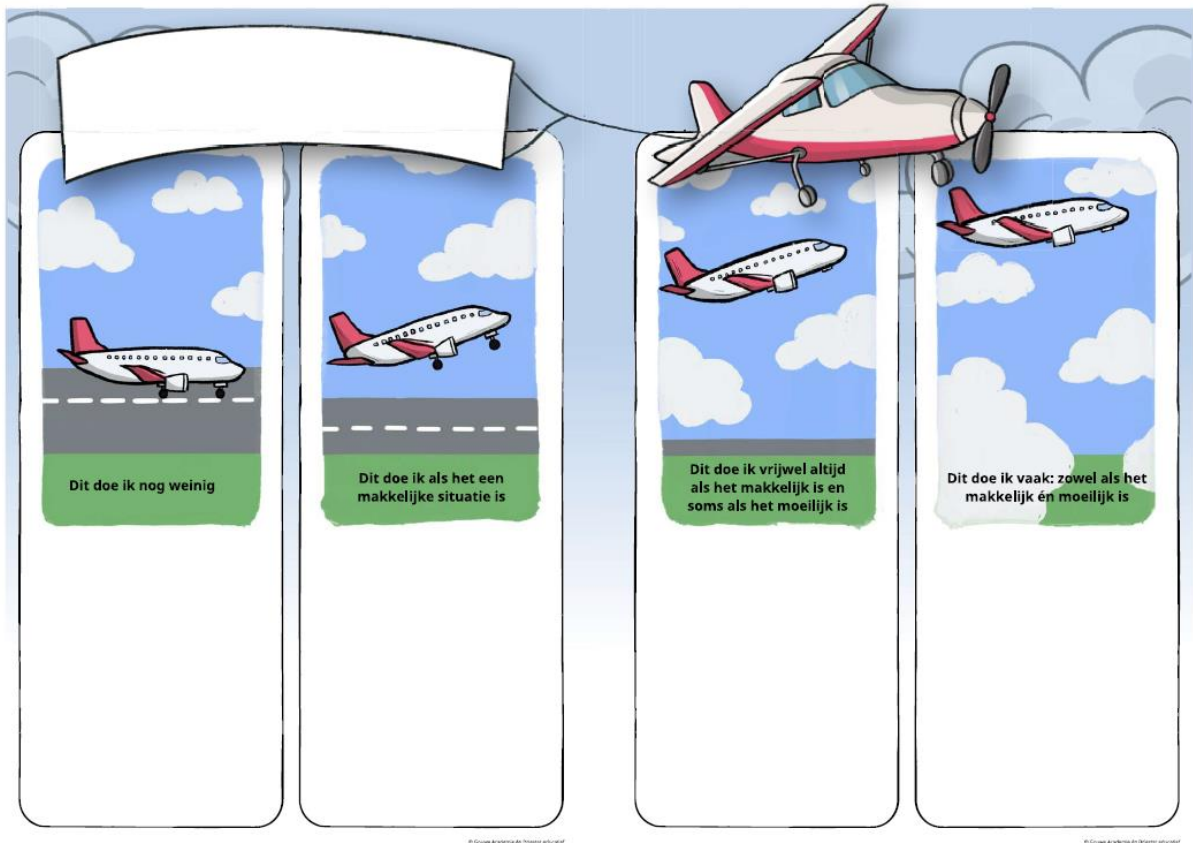




vormt dat een ideale omgeving om te groeien en te ontwikkelen. Bovendien draagt het bij aan het leren verantwoordelijkheid nemen: voor het eigen leerproces én voor het functioneren in onze maatschappij (waar de klas een eerste opstapje naar toe is).

Binnen Zien! hebben we allerlei praktische tools ontwikkeld om dit ontwikkelproces een impuls te geven. Waarbij we zoeken naar vormen die organisatorisch haalbaar zijn in een groep. Het is namelijk heel waardevol om kindgesprekken te voeren, maar de praktijk leert dat dat maar heel beperkt mogelijk is. Diverse gesprekstechnieken en hulpmiddelen kunnen óók heel goed op groepsniveau worden ingezet, waarbij de leerlingen voor zichzelf of in kleine groepjes met de eigen ontwikkeling bezig zijn.

Ter inspiratie hierbij twee voorbeelden van portfoliobladen die ingezet zouden kunnen worden:





**JEZELF EN DE ANDER**

Kies een ontwikkelpunt (zet een kruisje ervoor)

Ik heb dit ontwikkelpunt gekozen omdat ik:

.....

.....

.....

Ik start met dit punt op (datum): .....

Om hieraan te werken heb ik het volgende nodig (materialen, mensen, ideeën)

.....

.....

Bij welk vak/situatie kan ik aan dit punt werken?

.....

.....

Ik ga hier  weken mee aan de slag.

NAAM:

Vlieg ik de goede kant op?  
(volgens mezelf, de leerkracht, m'n ouder(s))

Ik: .....

LEERKRACHT: .....

OUDER(S): .....

Heb ik mijn bestemming gehaald?  
(volgens mezelf, de leerkracht, m'n ouder(s))

Ik: .....

LEERKRACHT: .....

OUDER(S): .....

Hieronder laat ik zien hoever ik met dit punt nu ben (kruis het rondje aan).

Tijdens studiemomenten oefenen we met leerkrachten hoe ze deze hulpmiddelen zó kunnen inzetten dat leerlingen echt worden uitgenodigd om actief aan de slag te gaan en te blijven met hun ontwikkeling. Waarbij de sturing van de leerkracht van grote waarde is, maar die wel wordt afgebouwd zo gauw als duidelijk is dat leerlingen bepaalde verantwoordelijkheden zelf aankunnen.

## Vereisten met betrekking tot monitoring van de burgerschapscompetenties

Als school zul je willen weten in welke mate alle inspanningen die je doet om de leerlingen te ondersteunen bij het ontwikkelen van burgerschapscompetenties, ook leiden tot wat je wilde.

Daarnaast wordt ook door de onderwijsinspectie van scholen verwacht dat de resultaten worden gemonitord en dat de school hiervan leert. Hierbij onderscheidt de onderwijsinspectie drie aspecten. De monitoring draagt bij aan:

1. Schoolontwikkeling
2. Verbetering van het individuele leerproces
3. Externe verantwoording.

Om dit in goede banen te leiden is het gesprek over de resultaten in het team of per bouw noodzakelijk! Worden de resultaten herkend? Zijn jullie tevreden over de resultaten in vergelijking met de ambitie? Welke doelen stel je voor de volgende periode?

Zoals beschreven staat in de memorie van toelichting wordt verwacht van de scholen dat de school zelf waakt voor een doorgaande burgerschapslijn en dat hierop wordt gemonitord. Hoe en op welke manier je dat doet, kan op verschillende manieren. De onderwijsadviseurs van Gouwe Academie zijn beschikbaar om met je mee te denken welke manier het beste past bij jouw school en hoe je Zien! daarbij zou kunnen inzetten.



## Concluderend

De wet burgerschap vraagt van de school om leerlingen te laten groeien in de democratische basiswaarden, waarbij het gaat om kennis, vaardigheden en attituden. Dit vraagt om schoolontwikkeling, verbetering van het individuele leerproces en verantwoording naar externen.

Door middel van een leerlijn met doelen/ontwikkelpunten én handelingssuggesties voor burgerschap en het vaststellen hoe zelfstandig leerlingen daarover moeten beschikken, bepaal je de ambitie, kom je tot een passend aanbod en ga je samen met je leerlingen op een uitdagende manier aan de slag.

Zien! biedt drie leerlijnen en bijbehorende vragenlijsten om met burgerschap aan de slag te gaan. Burgerschap Zien!+, SLRO burgerschap en de themalijst burgerschap. Alle drie de leerlijnen en vragenlijsten helpen om een beeld te vormen over de burgerschapscompetenties van de leerlingen. Met het afnemen van de vragenlijsten in Zien! krijg je per groep of leerling inzichtelijk waar de leerlingen nu staan, en voer je met elkaar het gesprek of extra aandacht voor één of meer aspecten relevant is en hoe je daar in je aanbod en ondersteuning naar toe probeert te werken.

## Wil je vrijblijvend meer informatie?

Neem contact met ons op en we plannen een online overleg

[helpdeskzien@gouwe-academie.nl](mailto:helpdeskzien@gouwe-academie.nl)